

ANITA BERNATEK

Uniwersytet Jagielloński

KONCEPCJA KORYTARZY EKOLOGICZNYCH W PLANOWANIU PRZESTRZENNYM NA SZCZEBLU WOJEWÓDZKIM

Abstract: The Concept of Ecological Corridors in Spatial Planning at the Provincial Level. One of the tasks of spatial planning policy is the nature conservation, including restoration and preservation of ecological network. These activities will be effective, only if they include the whole network of ecological corridors, not only isolated patches. Moreover they must be implemented at all levels of spatial planning. In this paper are presented the main issues resulting from an assessment on the current state of implementation of the concept of ecological corridors at the provincial level of spatial planning (Bernatek 2011). It is shown the problem of the protection of ecological network in Poland thanks to the analysis of the spatial plans of voivodships and interviews with representatives of regional planning offices.

The basic problem is an undefined legal status of ecological corridors in Poland. The most threatened fragments of the corridors, because of the insufficient notes in plans of voivodships, are parts in the Kujawsko-Pomorskie, Mazowieckie, Lubuskie and Dolnośląskie voivodships. The protection of corridors in Southern Poland at provincial level (in Podkarpackie, Małopolskie and Śląskie voivodships), in the current legal situation appears to be effective. The work was commissioned and funded by the WWF Poland.

Wstęp

Postępująca urbanizacja, wzrastająca gęstość sieci infrastruktury powierzchniowej i liniowej oraz inne sposoby oddziaływania człowieka na środowiska (np. turystyka) prowadzą do zmniejszenia powierzchni obszarów cennych przyrodniczo, jak również do fragmentacji środowiska. Przyczynia się to m.in. do spadku bioróżnorodności. Jednocześnie udowodniono, że wiele gatunków może funkcjonować w formie małych subpopulacji, jeśli tylko pozostają ze sobą w kontakcie (Jędrzejewski, Jędrzejewska 2009). Zwraca to uwagę na problem ochrony korytarzy ekologicznych. Wskazuje też na szansę osiągnięcia kompromisu między wymogami ochrony bioróżnorodności a zagospodarowaniem przestrzennym (*ibidem*). W Polsce korytarze ekologiczne nie podlegają bezpośredniej ochronie prawnej. Około 83% ich powierzchni chroni się w granicach kompleksów leśnych i terenów objętych prawną formą ochrony przyrody (Ję-

drzejewski 2009). Jednak aby ochrona ciągłości ekologicznej była skuteczna, musi obejmować całą sieć korytarzy, a nie odizolowane płaty. Musi również zostać wdrożona na wszystkich szczeblach planowania przestrzennego.

1. Koncepcja korytarzy ekologicznych

Pojęcie *korytarza ekologicznego* zostało wprowadzone do ochrony przyrody już w początkach XX w. Definiowane jest jako szlak migracji roślin lub zwierząt (Hess, Fischer 2001), a także jako odrębna od otoczenia krajobrazowa struktura liniowa (Forman 1983). Właściwe funkcjonowanie korytarzy zależy od ich długości i szerokości, od złożoności struktury przyrodniczej i stopnia przekształcenia przez człowieka.

Wzrastająca antropopresja prowadzi do pogorszenia drożności korytarzy. Niekorzystnymi zjawiskami jest ich zbytne zwężenie, przecięcie barierami antropogenicznymi (m.in. szlakami komunikacyjnymi drogowymi i kolejowymi, terenami zurbanizowanymi) oraz uproszczenie ich wewnętrznej struktury krajobrazowej (Liro *et al.* 1998). Innym istotnym problemem jest fragmentacja środowiska. Stanowi ona największe zagrożenie dla trwałości populacji wielu gatunków. Ponadto, fragmentacja i izolacja środowisk powoduje obniżenie całkowitej liczebności populacji, spadek zmienności genetycznej i obniżenie możliwości przystosowawczych danej populacji (Jędrzejewski, Jędrzejewska 2009), a w konsekwencji spadek bioróżnorodności. Dlatego też korytarze ekologiczne jako formy łączące obszary cenne przyrodniczo i zapewniające ciągłość ekologiczną mają szczególne znaczenie.

Ochrona korytarzy może być skuteczna tylko wówczas, gdy będzie obejmować całą sieć, najlepiej w skali międzynarodowej. Dotychczas jednak nie opracowano przebiegu europejskiej sieci ekologicznej (Kistowski, Pchalek 2009). Niemniej proponowane koncepcje w Polsce nawiązują do obszarów przyrodniczych występujących na granicy państwa.

1.1. Koncepcja korytarzy ekologicznych w Polsce

W Polsce opracowano dwie koncepcje korytarzy ekologicznych. W połowie lat 90. XX w. w ramach realizacji projektu badawczego National Nature Plan (NNP) Programu Europejskiego Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody – IUCN opracowano sieć ekologiczną ECONET-POLSKA. Przy jej wyznaczaniu wykorzystano kryteria środowiskowe (krajobrazowe) (Liro *et al.* 1995). Jednak w obecnej ocenie opracowanie to jest zbyt zgeneralizowane i w niedostatecznym stopniu uwzględnia bariery ograniczające migrację organizmów w korytarzach ekologicznych (Kistowski, Pchalek 2009). Ponadto, od czasu opracowania minęło już ponad 15 lat. W tym czasie nastąpił znaczny rozwój infrastruktury komunikacyjnej i technicznej oraz zabudowano część terenów w obrębie wyznaczonych korytarzy.

W 2005 r. w Zakładzie Badania Ssaków PAN w Białowieży (obecnie Instytut Biologii Ssaków PAN) na zlecenie Ministerstwa Środowiska, we współpracy ze Stowarzyszeniem dla Natury „Wilk” oraz Muzeum i Instytutem Zoologii PAN, opracowano projekt korytarzy ekologicznych łączących europejską sieć NATURA 2000 w Polsce (Jędrzejewski *et al.* 2005).

Jako korytarze wyznaczono przede wszystkim obszary o dużej lesistości i bez zabudowy (lub o małej jej gęstości), wykorzystano badania gatunków wskaźnikowych (m.in. wilka, rysia, łosia i jelenia). Odwołano się do sieci ECONET (Jędrzejewski 2009). Jest to obecnie najbardziej kompleksowa koncepcja korytarzy ekologicznych w Polsce.

Zgodnie z projektem z 2005 r. największą powierzchnię w sieci korytarzy stanowią lasy (ok. 55%), łąki, pastwiska i uprawy rolne to ok. 42%, pozostałe 2,5% stanowią wody i mokradła, a 0,5% tereny zabudowane. Sieć ta jest zhierarchizowana i składa się z korytarzy głównych (międzynarodowych) oraz krajowych (ryc. 1 – kolorowa wkładka, s. 2). Korytarze międzynarodowe łączą tereny położone na przeciwległych granicach kraju, a krajowe łączą obszary położone wewnątrz kraju z korytarzami głównymi i zapewniają wariantowość dróg. Sieć ta zapewnia łączność ekologiczną w skali całego państwa i wymaga uszczegółowienia oraz uzupełnienia na poziomie regionalnym (wojewódzkim) (Jędrzejewski 2009).

1.2. Rola planowania przestrzennego w realizacji koncepcji korytarzy ekologicznych

Jednym z zadań świadomie prowadzonej polityki przestrzennej w świetle wymagań zrównoważonego rozwoju jest ochrona przyrody. Dziś nie można się ograniczać tylko do ochrony wybranych obszarów o wysokich walorach przyrodniczych. Przyroda to system, w którym tereny cenne przyrodniczo mogą prawidłowo funkcjonować tylko dzięki zachowaniu ciągłości ekologicznej przez korytarze ekologiczne (Degórski 2009). Ważne jest, aby już na etapie planowania uwzględnić tę koncepcję, unikając w przyszłości konfliktów przestrzennych.

Szansę na osiągnięcie kompromisu między wymogami ochrony bioróżnorodności a zagospodarowaniem przestrzennym przedstawiają ostatnie badania. Wykazały one, że wiele gatunków może funkcjonować jako tzw. metapopulacje, złożone z małych subpopulacji, jeśli tylko pozostają ze sobą w kontakcie (rozumianym jako wymiana osobników i przepływy genów). Zatem wiele gatunków może zasiedlać nawet małe płaty środowiska wśród terenów użytkowanych gospodarczo. Warunkiem niezbędnym jest tylko zachowanie łączności ekologicznej między tymi płatami (Jędrzejewski, Jędrzejewska 2009).

W Polsce planowanie przestrzenne reguluje *Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*. Zgodnie z nią planowanie ma strukturę hierarchiczną. Na szczeblu krajowym podstawowym dokumentem jest *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (KPZK)*, sporządzana przez ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego. *KPZK* powinna uwzględniać zasady zrównoważonego rozwoju kraju na podstawie uwarunkowań przyrodniczych, kulturowych, społecznych i ekonomicznych. W *KPZK* wyznacza się cele i kierunki zrównoważonego rozwoju oraz działania niezbędne do jego osiągnięcia, w tym wymagania z zakresu ochrony środowiska i zabytków, z uwzględnieniem obszarów podlegających ochronie¹.

Obecnie trwają prace nad uchwaleniem nowej *KPZK*, mającej obowiązywać do 2030 r. Informacje w projekcie *KPZK 2030*, odnoszące się do korytarzy ekologicznych, pokazują, jaki jest stosunek planistów na szczeblu krajowym do koncepcji korytarzy. Cytując: „Przebiegające

¹ *Ustawa* (2003), art. 47.

przez Polskę korytarze ekologiczne (...) są formą słabo zdefiniowaną prawnie, pozbawioną przypisanych im instrumentów pozwalających na kształtowanie i ochronę funkcji w planowaniu rozwoju przestrzennego. (...) Mimo wielu zmian w systemie ochrony obszarowej brakuje wystarczających podstaw prawnych do ochrony korytarzy ekologicznych². Wskazuje to, że problem ochrony korytarzy wciąż pozostaje nierozwiązany.

Na szczeblu regionalnym (wojewódzkim) podstawowym dokumentem polityki przestrzennej jest *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa (PZPW)*, przyjmowany przez organa samorządu województwa. Ponadto, *Ustawa z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa* nałożyła na samorządy wojewódzkie obowiązek określenia strategii rozwoju województwa, w tym kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego oraz prowadzenie polityki rozwoju województwa. Jednym z zadań w ramach tej polityki jest racjonalne korzystanie z zasobów przyrody oraz kształtowanie środowiska naturalnego zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju³. W *PZPW* powinno się uwzględniać ustalenia strategii rozwoju województwa⁴.

Na poziomie lokalnym *Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* narzuca na radę gminy obowiązek uchwalenia *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego* celem określenia polityki przestrzennej gminy, w tym lokalnych zasad zagospodarowania przestrzennego. Wyrazem tej polityki, stanowiącej akt prawa miejscowego, jest *Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego (MPZP)*. W *MPZP* ustala się przeznaczenie terenów oraz sposoby ich zagospodarowania i zabudowy⁵.

W Polsce korytarze ekologiczne nie podlegają ochronie prawnej. W *Ustawie o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 r.* pojawia się tylko definicja pojęcia *korytarza*⁶. Nie sprecyzowano jednak ani zasad wyznaczania granic korytarza, ani jego funkcji pozamigracyjnych, ani zasad ochrony. Na żadnym szczeblu planowania przestrzennego nie ma obowiązku uwzględniania sieci powiązań przyrodniczych.

W obecnej sytuacji prawnej ok. 60% powierzchni korytarzy (wyznaczonych w ramach projektu dla Ministerstwa Środowiska z 2005 r.) pokrywa się z formami ochrony przyrody (35% przypada na obszary chronionego krajobrazu, 21% na parki krajobrazowe, 4% na parki narodowe, 1% na rezerваты przyrody). Obszary NATURA 2000 pokrywają ok. 36% powierzchni korytarzy. *Ustawa o lasach* gwarantuje natomiast nienaruszalność powierzchni kompleksów leśnych. Daje to w sumie ok. 83% powierzchni korytarzy ekologicznych podlegających ochronie prawnej (Jędrzejewski 2009).

Hierarchiczność polityki przestrzennej w Polsce umożliwia stopniowe wdrażanie koncepcji korytarzy na wszystkich szczeblach planowania. Konieczne jest uwzględnienie w *KPZK* sieci korytarzy o znaczeniu międzynarodowym i krajowym. Następnie założenia te powinny zostać uzupełnione na poziomie regionalnym i odzwierciedlone w *PZPW*. Natomiast w *MPZP*

² *Koncepcja...* (2011), s. 111.

³ *Ustawa* (1998), art. 11.

⁴ *Ustawa* (2003), art. 38, 39.

⁵ *Ibidem*, art. 9, 14.

⁶ *Korytarz* w *Ustawie* jest definiowany jako obszar umożliwiający migrację zwierząt, roślin lub grzybów (*Ustawa* (2004), art. 5).

powinno się uwzględnić ustalenia planów wyższego szczebla (*PZPW* i *KPZK*), uszczegółowić przebieg korytarzy w skali lokalnej i ustanawiać konkretne działania służące ich ochronie. Tylko dzięki takiej hierarchicznej implementacji koncepcji korytarzy ekologicznych możliwa jest całościowa, a zatem skuteczna ochrona ciągłości sieci ekologicznej w Polsce.

2. Analiza wdrażania koncepcji korytarzy ekologicznych na szczeblu wojewódzkim

Ocenę wdrażania koncepcji korytarzy ekologicznych w planowaniu przestrzennym na szczeblu wojewódzkim przeprowadzono na podstawie analizy 16 Planów Zagospodarowania Przestrzennego Województw (tab. 1). Podczas analizy zwrócono uwagę, na jakich etapach planowania przestrzennego uwzględniono tę koncepcję (opis uwarunkowań rozwoju województwa, określenie celów, zasad i kierunków zagospodarowania przestrzennego, ewaluacja). Poddano także ocenie zaproponowane w *PZPW* konkretne działania służące ochronie korytarzy. Umożliwiło to przedstawienie najważniejszych problemów związanych z ochroną ciągłości ekologicznej w Polsce oraz zestawienie odcinków korytarzy zagrożonych ze względu na niewystarczające zapisy w *PZPW*.

Tabela 1

Zestawienie podstawowych informacji
o planach zagospodarowania przestrzennego województw

Lp.	Województwo	Data uchwalenia	Uwagi*
1	dolnośląskie	30 sierpnia 2002	w połowie 2011 uchwalenie nowego
2	kujawsko-pomorskie	26 czerwca 2003	z końcem 2011 uchwalenie nowego
3	lubelskie	29 lipca 2002	w 4. kwartale 2011 uchwalenie nowego
4	lubuskie	2 października 2002	w połowie 2011 uchwalenie nowego
5	łódzkie	21 września 2010	bez planowania zmian w najbliższym czasie
6	małopolskie	22 grudnia 2003	bez planowania zmian w najbliższym czasie
7	mazowieckie	7 czerwca 2004	bez planowania zmian w najbliższym czasie
8	opolskie	28 września 2010	bez planowania zmian w najbliższym czasie
9	podkarpackie	30 sierpnia 2002	w planach aktualizacja, ale bez konkretnych terminów
10	podlaskie	27 czerwca 2003	w planach aktualizacja, ale bez konkretnych terminów
11	pomorskie	26 października 2009	bez planowania zmian w najbliższym czasie
12	śląskie	21 czerwca 2004**	w planach aktualizacja, ale bez konkretnych terminów
13	świętokrzyskie	26 kwietnia 2002	w planach aktualizacja, ale bez konkretnych terminów
14	warmińsko-mazurskie	12 lutego 2002	w planach aktualizacja, ale nie wcześniej niż w 2012
15	wielkopolskie	26 kwietnia 2010	bez planowania zmian w najbliższym czasie
16	zachodniopomorskie	19 października 2010	bez planowania zmian w najbliższym czasie

* Informacje uzyskane podczas rozmów telefonicznych z pracownikami Urzędów Marszałkowskich i Biur Planowania Przestrzennego w grudniu 2010.

** *PZPW* śląskiego został zmieniony uchwałą z 22 września 2010 r. w zakresie uzupełnienia o rozwoju międzynarodowego portu lotniczego „Katowice” w Pyrzowicach.

Uzupełnieniem badań na temat wdrażania koncepcji korytarzy ekologicznych w planowaniu przestrzennym na szczeblu wojewódzkim były wywiady z przedstawicielami wybranych biur planowania przestrzennego oraz prezentacja pracowników Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego w Rzeszowie⁷. Zapoznano się ze stanowiskami następujących województw:

- małopolskiego i podkarpackiego – ze względu na duże znaczenie województw w utrzymaniu łączności ekologicznej w korytarzu karpackim;
- podlaskiego – ze względu na duże obszary regionu należące do sieci korytarzy;
- mazowieckiego – ze względu na dużą liczbę najbardziej zagrożonych odcinków korytarzy ekologicznych.

Ponadto, wybrane województwa mają plany, które wymagają aktualizacji i prace w tym kierunku są dopiero na wstępnym etapie. Szczegółową ocenę poszczególnych województw oraz sprawozdanie z wywiadów przedstawiono w raporcie sporządzonym dla Fundacji WWF Polska (Bernatek 2011).

2.1. Analiza planów zagospodarowania przestrzennego województw

Koncepcja korytarzy ekologicznych została uwzględniona we wszystkich *PZPW* przynajmniej na etapie opisu uwarunkowań rozwoju poszczególnych województw. Niemal we wszystkich planach odniesiono się do koncepcji ECONET-POLSKA. Tylko w planie woj. łódzkiego nawiązano także do projektu z 2005 r. opracowanego na zlecenie Ministerstwa Środowiska. Wyjątkiem jest plan woj. kujawsko-pomorskiego, gdzie nie nawiązano do żadnej koncepcji i nie wyszczególniono obszarów stanowiących korytarze. Natomiast w planie woj. podlaskiego zapisano, że wdrażanie krajowej sieci ECONET nie będzie kontynuowane w związku z powołaniem obszarów NATURA 2000.

W większości planów ochronę ciągłości ekologicznej uwzględniono w celach, zasadach i kierunkach zagospodarowania przestrzennego. Jednak często ograniczano się do ogólnych stwierdzeń o konieczności kształtowania spójnej sieci ekologicznej czy minimalizowania negatywnego oddziaływania inwestycji na środowisko przyrodnicze. W niektórych planach zaproponowano konkretne działania służące ochronie korytarzy ekologicznych (m.in. budowa przepustów drogowych i „zielonych mostów” dla zwierząt, ograniczenie zabudowy czy zwiększenie lesistości w obrębie korytarzy). W *PZPW* woj. mazowieckiego zaproponowano objęcie ochroną korytarzy w ramach obszarów chronionego krajobrazu. Jednak zakazy, które mogą być wprowadzone w ramach ochrony tej formy⁸, są niewystarczające do skutecznej ochrony

⁷ Warsztaty odbyły się w Krakowie 27-28 stycznia 2011 r. W ramach sesji referatowej jedno z wystąpień pt. *Planowanie przestrzenne w woj. podkarpackim a ochrona zwierząt* przedstawione było przez pracowników Podkarpackiego Biura Planowania Przestrzennego. Warsztaty były częścią projektu *Opracowanie krajowych strategii gospodarowania wybranymi gatunkami zagrożonymi lub konfliktowymi*. Zorganizowane zostały przez Katedrę Genetyki i Ogólnej Hodowli Zwierząt SGGW w Warszawie oraz Instytut Ochrony Przyrody PAN w Krakowie.

⁸ *Ustawa* (2004), art. 24.

ciągłości ekologicznej. Poza tym, bez rozwiązania pozostają obszary, których środowisko już uległo znacznej fragmentacji.

Na ostatnim etapie planowania przestrzennego – ocenie zmian w zagospodarowaniu przestrzennym – tylko w planach woj. zachodniopomorskiego i pomorskiego uwzględniono bezpośrednio koncepcję korytarzy ekologicznych. W woj. zachodniopomorskim zapisano konieczność wprowadzenia monitoringu korytarzy bez uszczegóławiania, jak miałyby wyglądać okresowa ocena skuteczności ochrony korytarzy. Natomiast w woj. pomorskim zaproponowano wskaźnik powierzchni wyznaczonych korytarzy ekologicznych o randze regionalnej i ponadregionalnej. Można przypuszczać, że wdrożenie korytarzy ekologicznych w tych województwach nie pozostanie tylko w sferze planów.

Koncepcja korytarzy ekologicznych jest uwzględniana w procesie planowania przestrzennego na szczeblu wojewódzkim. W poszczególnych regionach stopień jej wdrożenia jest różny, co też przekłada się na skuteczność ochrony ciągłości ekologicznej w skali krajowej.

2.2. Stanowiska wybranych województw

Uzupełnieniem analizy wdrażania koncepcji korytarzy ekologicznych w planowaniu przestrzennym na szczeblu wojewódzkim były wywiady z planistami. Poniżej zestawiono opinie wyrażone przez reprezentantów poszczególnych województw.

W woj. małopolskim:

- wskazano na potrzebę wprowadzenia prawnej formy ochrony korytarzy;
- zauważono konflikty przestrzenne między ochroną korytarzy a zagospodarowaniem przestrzennym na poziomie lokalnym;
- podkreślono brak instytucji/osoby odpowiedzialnej za ochronę korytarzy w Polsce;
- zauważono, że ochrona korytarzy powinna być zadaniem rządowym, gdyż jej skuteczność zależy od spójności sieci w skali całego kraju;
- wskazano na problem finansowania ewentualnej ochrony korytarzy (m.in. wypłacanie odszkodowań właścicielom gruntów, na których zostałyby ustanowione korytarze).

W woj. mazowieckim:

- wyodrębniono dwie możliwości ochrony korytarzy:
 - 1) przez utworzenie nowej formy ochrony przyrody – korytarzy ekologicznych;
 - 2) przez wykorzystanie już istniejących form prawnych np. obszarów chronionego krajobrazu;
- wyrażono opinię, że zbyt duża liczba form ochrony doprowadzi do rozdrobnienia i chaosu prawnego, co wpłynie negatywnie na ochronę przyrody;
- podkreślono brak zrozumienia na poziomie gminnym wobec potencjalnej nowej formy ochrony przyrody.

W woj. podkarpackim:

- dostrzeżono potrzebę ochrony ciągłości ekologicznej;
- wykazano wolę wdrażania koncepcji korytarzy na szczeblu wojewódzkim;
- podkreślono brak instrumentów prawnych umożliwiających skuteczną ochronę korytarzy.

W woj. podlaskim:

- wskazano na istnienie bardzo dużej liczby form ochrony przyrody, obejmujących znaczną powierzchnię województwa, co ogranicza możliwości gospodarowania przestrzenią;
- wyrażono opinię, że sieć obszarów NATURA 2000 jest wystarczająca i w połączeniu z już istniejącymi formami ochrony zapewnia łączność ekologiczną, a zatem wdrażanie sieci ekologicznej ECONET jest niepotrzebne;
- stwierdzono, że tworzenie nowej formy ochrony przyrody jest zbędne;
- wskazano na możliwość ewentualnego poprawienia łączności ekologicznej przez wprowadzenie lokalnych korytarzy łączących obszary NATURA 2000, ale bez sankcji ustawodawczych.

2.3. Stan faktyczny w PZPW w kontekście sieci korytarzy ekologicznych na tle poszczególnych województw

Ryc. 2 (kolorowa wkładka, s. 2) przedstawia najbardziej krytyczne odcinki korytarzy. Są one znacznie przewężone, a ich funkcjonowanie jest zagrożone ze względu na istniejącą zabudowę lub infrastrukturę. Zgodnie z nią najwięcej zagrożonych odcinków korytarzy znajduje się w województwach: podkarpackim, małopolskim, śląskim, kujawsko-pomorskim, na granicy województw: świętokrzyskiego, mazowieckiego i lubelskiego (dolina Wisły). Porównując to z zapisami w *PZPW* można stwierdzić, że najbardziej zagrożona jest ciągłość ekologiczna w woj. mazowieckim i kujawsko-pomorskim, gdzie koncepcja korytarzy została wdrożona w stopniu nie zapewniającym skuteczną ochrony korytarzy ekologicznych.

W wyniku analizy zapisów dotyczących ochrony ciągłości ekologicznej w *PZPW* i zestawienia ich z siecią korytarzy ekologicznych w Polsce (ryc. 1) można stwierdzić, że ochrona głównych korytarzy ekologicznych:

1. W północnej Polsce:

- jest zagrożona na odcinku w woj. kujawsko-pomorskim ze względu na znikomy stopień uwzględnienia ochrony ciągłości ekologicznej w planie w porównaniu do powierzchni województwa objętej siecią korytarzy;
- w mniejszym stopniu jest zagrożona w woj. podlaskim i warmińsko-mazurskim;
- w pozostałych województwach (pomorskim, zachodniopomorskim, wielkopolskim) zagrożenie jest dużo mniejsze ze względu na zapisy w *PZPW* uwzględniające konieczność zachowania i poprawy funkcjonowania korytarzy.

2. W centralnej Polsce:

- jest zagrożona przede wszystkim na odcinku w woj. mazowieckim, dolnośląskim i lubuskim, gdzie wdrożenie koncepcji korytarzy w *PZPW* jest niewystarczające, a liczba i jakość zaproponowanych działań ochronnych nie są w stanie zagwarantować skutecznej ochrony ciągłości ekologicznej.

3. W południowej Polsce:

- nie jest zagrożona brakiem podstaw planistycznych na szczeblu wojewódzkim i w obecnej sytuacji prawnej wydaje się skuteczna.

Wnioski

Podstawowym problemem we wdrażaniu koncepcji korytarzy ekologicznych w planowaniu przestrzennym, nie tylko na szczeblu wojewódzkim, jest nieokreślony status prawny korytarzy. Obecnie nie istnieje odrębna forma ochrony przyrody dla korytarzy, nie są nawet określone zasady wyznaczania granic korytarzy czy sposoby gospodarowania w ich obrębie. Umieszczane w dokumentach planistycznych zakazy, nakazy czy zalecenia w gospodarowaniu przestrzenią w obrębie korytarzy nie mają żadnej sankcji prawnej. Dodatkowym problemem na poziomie regionalnym jest to, że w *PZPW* można umieszczać tylko zapisy intencyjne, które mogą, ale nie muszą być respektowane w *MPZP*. Wydaje się również, że istniejące prawne formy ochrony przyrody (w tym sugerowane obszary chronionego krajobrazu) w niewystarczającym stopniu zapewniają ochronę ciągłości ekologicznej w Polsce.

W wyniku analizy *PZPW* i rozmów z planistami można stwierdzić, że na poziomie regionalnym świadomość ekologiczna jest relatywnie duża i dostrzegana jest potrzeba ochrony ciągłości ekologicznej. Problemem jest brak świadomości na poziomie lokalnym (gminnym), gdzie wciąż ochronę przyrody postrzega się jako barierę rozwoju, a wprowadzenie nowej formy ochrony przyrody postrzega się jako źródło nowych konfliktów przestrzennych.

W środowisku naukowym i planistycznym brakuje powszechnie akceptowalnej koncepcji korytarzy ekologicznych. Sieć ECONET stworzona w latach 90. XX w., która jest podstawą większości *PZPW*, jest zbyt zgeneralizowana i już nieaktualna. Natomiast projekt korytarzy wykonany w Zakładzie Badania Ssaków PAN w 2005 r. na zlecenie Ministerstwa Środowiska, choć obecnie wydaje się najbardziej kompleksowy i poprawny metodologicznie, jest słabo rozpowszechniony wśród planistów.

Ponadto, żadna z wymienionych koncepcji korytarzy ekologicznych nie ma statusu prawnego. Zatem nie ma też obowiązku wdrażania jej w planowaniu przestrzennym. Dopiero stworzenie jednolitej sieci ekologicznej i nadanie jej mocy prawnej umożliwi skuteczną ochronę korytarzy ekologicznych w Polsce.

Literatura

- Bernatek A., 2011, *Ocena wdrażania koncepcji korytarzy ekologicznych do planów zagospodarowania przestrzennego województw*. Fundacja WWF Polska, Kraków.
- Degórski M., 2009, *Korytarze ekologiczne w Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju*, [w:] *Ochrona łączności ekologicznej w Polsce*, W. Jędrzejewski, D. Ławreszuk (red.). Zakład Badania Ssaków PAN, Białowieża, s. 83-88.
- Forman R. T. T., 1983, *Corridors in a Landscape: Their Ecological Structure and Function*. *Ekologia CSRR*, 2 (4), s. 375-387.
- Hess G. R., Fischer R. A., 2001, *Communicating Clearly about Conservation Corridors*. *Landscape and Urban Planning*, 55, s. 195-208.
- Jędrzejewski W., 2009, *Sieć korytarzy ekologicznych łączących obszary chronione w Polsce*, [w:] *Ochrona łączności...*, *op. cit.*, s. 71-82.

- Jędrzejewski W., Jędrzejewska B., 2009, *Wpływ fragmentacji środowiska na populacje zwierząt i ochrona łączności ekologicznej*, [w:] *Ochrona łączności...*, op. cit., s. 13-18.
- Jędrzejewski W., Nowak S., Stachura K., Skierczyński M., Mysłajek R., Niedziałkowski K., Jędrzejewska B., Wójcik J. M., Zalewska H., Pilot M., 2005, *Projekt korytarzy ekologicznych łączących Europejską Sieć Natura 2000 w Polsce*. ZBS PAN, Białowieża.
- Kistowski M., Pchałek M., 2009, *NATURA 2000 w planowaniu przestrzennym – rola korytarzy ekologicznych*. Ministerstwo Środowiska, Warszawa.
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 – Projekt Dokumentu Rządowego przeznaczony do konsultacji*, MRR, Warszawa, 25 stycznia, 2011, s. 111.
- Liro A. et al. (red.), 1995, *Koncepcja krajowej sieci ekologicznej ECONET-POLSKA*. Fundacja IUCN Poland, Warszawa.
- Liro A. et al. (red.), 1998, *Strategia wdrażania krajowej sieci ekologicznej ECONET-POLSKA*. Fundacja IUCN Poland, Warszawa.
- Ustawa z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa* (Dz.U. nr 91, poz. 576. art. 11).
- Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz.U. nr 80, poz. 717. art. 47).
- Ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody* (Dz.U. nr 92, poz. 880).